

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В УКРАЇНІ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

CONSTITUTIONALISM IN UKRAINE AS A REALIZATION OF IDEA OF EUROINTEGRATION

Ленгер Я.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Біровчак А.В.,

*юридичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена висвітленню окремих особливостей конституційного транзиту в Україні та реалізації нової парадигми конституціоналізму. Автор досліджує проблеми української моделі організації державної влади на основі здійснення порівняльно-правового аналізу розподілу владних повноважень між гілками державної влади в Україні за чинною Конституцією України.

Ключові слова: державна політика, конституційний транзит, Конституція України, конституційна реформа, розподіл державної влади, парадигма конституціоналізму.

Статья посвящена освещению отдельных особенностей конституционного транзита в Украину и реализации новой парадигмы конституционализма. Автор исследует проблемы украинской модели организации государственной власти на основе осуществления сравнительно-правового анализа распределения властных полномочий между ветвями государственной власти в Украине по действующей Конституции Украины.

Ключевые слова: государственная политика, конституционный транзит, Конституция Украины, конституционная реформа, разделение государственной власти, парадигма конституционализма.

Article is devoted to specific features of the constitutional transit in Ukraine and, as a consequence, a new paradigm of constitutionalism. The author explores the problems of Ukrainian model of government based on the exercise of comparative legal analysis of the distribution of powers between the branches of government in Ukraine Constitution of Ukraine.

Key words: public policy, constitutional transit, the Constitution of Ukraine, constitutional reform, distribution of state power, paradigm of constitutionalism.

На 7-ій Ялтинській щорічній зустрічі колишній Президент України В. Янукович сказав: «Україна була і залишається складовою єдиного європейського демократичного простору. Враховуючи сумні уроки минулого, ми будемо йти шляхом широкого громадського діалогу і легітимних рішень. Хочу запевнити, що подальший конституційний транзит України буде пов'язаний лише з посиленням представницької демократії та зміцненням місцевого самоврядування, гарантіями захисту прав і свобод людини». Через деякий час, як і було анонсовано, Конституційний Суд України оприлюднив прийняте 30 вересня рішення в справі за конституційним поданням 252 народних депутатів про конституційність Закону України «Про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV» (про так звану політреформу).

Таким чином, Україна переживає сьогодні епоху глобальних та стрімких змін, що перетворюють основи суспільного життя й звичні парадигми конституційного мислення. Зазначимо, що мова йде не просто про ті чи інші зміни, а про такі трансформаційні процеси, що стосуються саме рівня сутнісних характеристик суспільства, яке проходить етап конституційного транзиту.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що у вітчизняній науці конституційного

права науково-теоретичний аналіз парадигми конституціоналізму в умовах перманентного конституційного транзиту, як правило, поширюється лише на елементи змісту конституціоналізму, окремі інституціональні складові його системи.

Слід відзначити, що спеціально теорія та історія конституціоналізму, а також питання конституційного транзиту в Україні досліджувалася такими вітчизняними ученими, як Ю. Бисага, А. Георгіца, В. Кампо, А. Крусян, О. Мироненко, М. Орзіх, М. Савчин, І. Словська, Н. Стецюк, П. Стецюк, В. Шаповал, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та іншими. Саме тому метою цієї статті є необхідність надати функціональну характеристику еволюції конституційних моделей влади як інституціональної складової парадигми сучасного українського конституціоналізму (конституційний транзит).

Наприкінці другого десятиліття незалежності українське суспільство постало перед низкою гострих проблем у багатьох сферах життя країни: ознаки хронічної нестійкості демократії, відсутність потенціалу для розширеного відтворення в межах наявної моделі економічного розвитку, кризові тенденції у вітчизняному культурному просторі. Зазначене свідчить про вичерпаність пострадянської матриці розвитку країни, сутність якої полягала в

механічному поєднанні інституціональних зразків країн розвинутої демократії з радянськими суспільними інститутами, практиками та цінностями. Результатом цього стало формування гібридних форм, які суттєво ускладнюють дальшу демократизацію українського суспільства, його економічний та культурний розвиток тощо.

Таким чином, Україна потребує кардинальних змін у різних сферах суспільного життя, здійсненню яких, зокрема, покликані сприяти конституційні реформи. Їх стратегічною метою є формування нової системи суспільних відносин, трансформація ціннісних засад життя українського соціуму. Очікувані зміни, у свою чергу, потребують інституціоналізації, де ключове значення належить Конституції України як Основному Закону країни. За нових умов набувають актуальності питання адекватності Основного Закону новій системі суспільних відносин, яка має постати як результат реформ, можливих напрямів зміни Конституції України, пошуку довгострокового суспільного консенсусу навколо конституційних норм. З огляду на це очевидно є необхідність подальшої роботи над змінами до Конституції України відповідних політичних інститутів, політичної еліти, суспільства в цілому, вироблення змін до Конституції України шляхом широкого суспільного діалогу та їх оформлення через передбачені Конституцією правові механізми [1, с. 5].

Л. Юзьков, голова робочої групи першої Конституційної комісії, корифей української юридичної науки, не втомлювався повторювати: «Ми пишемо Конституцію на віки» [2, с. 23]. Чи вірив він насправді в ці слова? Може, й так, хоча не міг не розуміти, що плід компромісу в епоху політичного зламу потребуватиме подальших змін. І ми всі були свідками певних метаморфоз із трансформації й відновлення Конституції України. Однак життя триває, суспільні процеси виносять на порядок денний питання про оновлення Основного Закону, оскільки «ідеальний» він загалом розв'язує проблеми державотворення, однак через деякі «деталі», «дрібниці» (з яких, як відомо, і складається життя) подеколи опиняється в глухому куті. Породжуються настільки непередбачувані управлінсько-правові химери, що суспільство, замість наблизитися, віддаляється від характеристики «громадянське» з космічною швидкістю. І світ час від часу вказує нам: межу цивілізованості порушено [2, с. 23].

Як зазначив В. Шаповал, Конституція України 1996 року була розроблена й ухвалена як Основний Закон держави, а не громадянського суспільства [3] (як це мало би бути). Тому її регулятивний потенціал із самого початку мав обмежені часово-просторові рамки. Як Основний Закон на транзитний період Конституція України виявилася цілком придатною. Проте протягом 16 років свого інтенсивного застосування вона майже вичерпала притаманні їй позитивні регулятивні властивості. Конституція України 1996 року була розрахована на посттоталітарну державу й суспільство, але виявилася функціонально недосконалою в умовах ширшої політичної

свободи, економічного ринку й зростаючої активності громадянського суспільства.

Конституційні зміни 2010 року не дали відповіді на зазначені вище питання, оскільки ними лише було реанімовано (з певними змінами) модель влади, що існувала впродовж 1996–2006 років, адекватність якої новим викликам розвитку країни аж ніяк не є очевидною. Проте ці конституційні зміни сприяли вирішенню локального завдання підвищення дієздатності органів державної влади.

Політико-правову ситуацію, що виникла після згаданого рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року [4], можна розглядати як своєрідну паузу, яка дає можливість розмежувати в часі вирішення питань забезпечення дієздатності суспільних систем, їх реформування та зміни конституційних засад функціонування. Наявна ситуація надає суспільству можливість зважено проаналізувати плюси та мінуси чинної Конституції України та її попередніх змін, провести змістовне обговорення можливих варіантів корекції Основного Закону. Це дозволить утриматися від спокуси форсованого реформування Конституції України, кидань у крайнощі в пошуку нових конституційних форматів для різних суспільних інститутів, нав'язування тим чи іншим політичним актором власного бачення майбутньої версії Конституції України всьому суспільству.

Колишні республіки СРСР, які отримали незалежність у 1991 році, пройшли тривалий шлях політичної та соціально-економічної трансформації. У політичній науці прийнято говорити про конституційний транзит від тоталітаризму колишнього СРСР до плюралістичної демократії західного зразка, до якої ми прагнемо вже більше 20 років.

Шукаючи відповіді на запитання, чому ми змінюємо конституцію та в який спосіб це робити, які сутнісні та ситуативні чинники впливають на конституційні перетворення, які уроки із цього можна винести, як конституційні зміни мають кореспондуватися з іншими суспільними реформами, насамперед, на наш погляд, варто звернути увагу на проблеми власне конституційного транзиту в новітній історії України [1, с. 6].

Важливо відзначити, однак, що в теоретико-методологічному плані було б некоректно зводити до описаного вище й справді спрощеного та поверхневого розуміння «парадигми конституційного транзиту» весь зміст порівняльних досліджень конституційних трансформацій в Україні після здобуття нею незалежності. Транзитологія як дисципліна, що вивчає закономірності різноманітних і різноспрямованих конституційних трансформацій сучасності, не ставить за мету побудову загальноприйнятних й універсальних матриць демократизації. Центральне для цієї дисципліни поняття конституційного транзиту об'єднує будь-які за формою та змістом процеси переходу від колишнього, недемократичного стану України як держави до іншого. Так, протягом більше ніж двох десятиліть розвитку конституційної транзитології як кінцевому результату «переходу» зазвичай постулював той або інший різновид демократичного

устрою, тоді як дійсність показала, що цей результат рідко досяжний. Проте фіаско ілюзій транзитологічної телеології аж ніяк не означає руйнування самої предметної галузі порівняльних досліджень сучасних конституційних трансформацій [5, с. 64].

У контексті цієї категорії «конституційний транзит» варто розглядати як стан переходу конституціоналізму Української держави з одного стану до іншого. Зазначимо, що такий стан переходу, його

проходження не є однолінійним процесом, а може носити багатовекторний характер розвитку. Тобто конституційний транзит може охоплювати всі типи перехідних станів конституціоналізму з точки зору суттєвої зміни їх характеру: не тільки від авторитаризму до демократії, але, навпаки, відповідно до національних соціокультурних і політичних особливостей, цінностей, звісно, з врахуванням передових наукових світових досягнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблеми конституційного транзиту в Україні / [С.О. Янішевський, О.А. Фісун та ін.] ; за ред. В.М. Яблонського, С.О. Янішевського. – К. : НІСД, 2011. – 52 с.
2. Писаренко С. Ми пишемо конституцію навіки / С. Писаренко // Віче. – 2010. – № 3. – С. 23–25.
3. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн : [підручник] / В.М. Шаповал. – К. : АртЕк, Вища школа, 1997. – 611 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – Спеціальний випуск № 77. – Ст. 2597.
5. Мельвиль А.Ю. О траекториях посткоммунистических трансформаций / А.Ю. Мельвиль // Полис. – 2004. – № 2. – С. 64–75.
6. Бисага Ю.М., Белов Д.М. Перегляд основного закону (теоретичні аспекти) / Ю.М. Бисага, Д.М. Белов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 8. – Ужгород : Ліра – 2007 – С. 69–74.
7. Белов Д.М. Конституційний транзит в Україні / Д.М. Белов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 20. – Ч. 1. – Т. 1. – 2012 – С. 133–135.